

ข้อมูลชุมชนบ้านบ้านเป็ดใน ตำบลหัวน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน

“เป็ดใน” ได้ชื่อว่าเป็นชุมชนเข้มแข็งชุมชนหนึ่งของภาคตะวันออกที่ผ่านเรื่องราวการต่อสู้เพื่อปกป้อง “วิถีชีวิต” ของคนที่ผูกพันอยู่กับป่าทำให้วันนี้ “ป้าชายเลนบ้านเป็ดใน” กลับมาสมบูรณ์กลายเป็นแหล่งอาชีพ สร้างรายได้ แหล่งเรียนรู้ทางนิเวศวิทยาและเป็นที่พักของคนทั่วไป

“เป็ดใน” มาจากภาษาเขมร หมายถึง เส้นทางผ่านหรือทางลัด ซึ่งในอดีตหมู่บ้านเป็ดในก็เป็นเส้นทางหนึ่งที่ชาวเขมรใช้เป็นเส้นทางติดต่อค้าขายระหว่างชนชาติต่างๆบริเวณแหลมอ่าวไทย (ระวี ถาวร และ กฤษฎา บุญชัย, 2552)

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่สันนิษฐานว่าบรรพบุรุษคนแรกที่เข้ามาบุกเบิกอพยพมาจากประเทศจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อพ.ศ. 2393 ที่หมู่บ้านโคกและต่อมาย้ายบ้านเรือนมาอยู่ที่บ้านเป็ดในประมาณ 10 ครัวเรือน ในอดีตบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านมีสภาพเป็นป่าหนาทึบ (ป่าบก) มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่น มีสัตว์ป่ามากมาย เช่น เสือ กวาง หมูป่า ติดกับทะเลเป็นป่าชายเลนอันอุดมสมบูรณ์และมีสัตว์น้ำชุกชุม ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะกระจายอยู่ตามป่าบกบ้านแต่ละหลังจะอยู่ห่างกันและมีต้นไม้ใหญ่ล้อมรอบ

ก่อนปี 2520 ชาวบ้านยังคงมีอาชีพหลักคือทำนา การทำประมงเพื่อหาเลี้ยงชีพ การพึ่งพิงจากภายนอกมีน้อยเนื่องจากการเดินทางค่อนข้างลำบาก ทำให้ชาวบ้านมีการพึ่งพิงป่าสูงทั้งไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร สมุนไพร สมัยนั้นชาวบ้านไม่มีหนี้สิน หาอยู่หากินกันอย่างสบายเนื่องจากป่าสมบูรณ์มาก การจับหา กุ้ง หอย ปู ปลา ไม่ต้องใช้เวลามากชาวบ้านเปรียบเทียบว่า “หม้อข้าวยังไม่ทันเดือด ก็ได้ปูมากิน” ประกอบกับคนยังอาศัยอยู่น้อย ต่อมาเริ่มมีคนอพยพเข้ามาอยู่มากขึ้นทำให้ต้องมีการตัดไม้เพื่อมาปลูกสร้างที่อยู่อาศัย บ้างก็ไปตัดไม้ไปขายเลนเพื่อมาทำรวบันไค สมัยนั้นต้นไม้มีขนาดใหญ่การตัดไม้ชาวบ้านจะใช้เลื่อยหรือไม้ก๊ววนกว่าจะตัดต้นไม้ 1 ต้น ต้องใช้เวลาเป็นครึ่งค่อนวัน อาชีพของชาวบ้านนิยมทำในสมัยนั้นคือ รับจ้างลอกเปลือกไม้โปรงเพื่อทำเชือก ตัดไม้โกงกางเผาถ่าน ตัดไม้ค้ำทำเสาพริกไทย และทำประมง วิถีชีวิตของชาวบ้านอยู่กันอย่างเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

ต่อมาสภาพพื้นที่และป่าได้ถูกเปลี่ยนแปลงเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจ สังคม ส่งผลให้ความต้องการพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินก็มีมากขึ้นเช่นกัน ทำให้ต้องถางป่าบกเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยและเกิดการจับจองพื้นที่ทำกิน ซึ่งหากใครสามารถถางพื้นที่ป่าได้มากก็เป็นเจ้าของพื้นที่มากทำให้ป่าถูกโค่นและตัดไม้เพื่อขาย มีการใช้เลื่อยยนต์ตัดไม้ทำให้ป่าบกถูกทำลายและลดจำนวนลงไปอย่างรวดเร็ว ส่วนป่าชายเลนถูกถางทำลายเพียงบางส่วนเท่านั้นเพื่อใช้พื้นที่ทำนาเพียงอย่างเดียว ไม่มีการก่อตั้งบ้านเรือนบริเวณป่าชายเลน เนื่องจากการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนจะทำให้ยากกว่าป่าบกเพราะเป็นดินเลน แต่เมื่อมีการสนับสนุนการเพาะเลี้ยงชายฝั่งเมื่อปี 2523 ประกอบกับการให้สัมปทานป่าไม้ทำให้ป่าชายเลนถูกทำลายไปอย่างรวดเร็ว และนี่คือจุดเปลี่ยนของภูมิเวศพื้นที่ป่าชายเลนของบ้านเป็ดในจากนโยบายการพัฒนา

2. ข้อมูลกายภาพ/บริบทพื้นที่

หมู่บ้านเป็ดในตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด อยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองประมาณ 13 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 2,367 ไร่ ประกอบด้วยพื้นที่อยู่อาศัย ที่สาธารณะประมาณ 42% หรือ 994 ไร่ และพื้นที่เกษตรกรรมประมาณ 58% หรือ 1,337 ไร่

ขอบเขตของหมู่บ้าน

ทิศเหนือ	ติดกับตำบลหนองคันทรัง
ทิศใต้	ติดกับหมู่บ้านอ่าวกูด หมู่ 3
ทิศตะวันออก	ติดกับหมู่บ้านเป็ดนอก หมู่ 1
ทิศตะวันตก	ติดกับทะเล

ชุมชนตั้งอยู่บนพื้นที่ดอนสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 200 เมตร บริเวณทิศตะวันออกของหมู่บ้าน เป็นพื้นที่สวนยางพารา สวนผลไม้ ทิศตะวันตกเป็นพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำแบบธรรมชาติ เช่น บ่อกุ้ง บ่อปลาเก๋า บ่อปลากะพง และพื้นที่นาข้าวปัจจุบันได้ปล่อยเป็นพื้นที่ร้างว่างเปล่า และถัดจากนาทุ่งไปจะเป็นพื้นที่ป่าชายเลน

ป่าชายเลนบ้านเป็ดในมีเนื้อที่ประมาณ 12,000 ไร่ ถูกประกาศให้เป็นส่วนหนึ่งของป่าสงวนแห่งชาติป่าเลนน้ำเคี้ยว-ท่าตะเภา เมื่อปี พ.ศ. 2517 อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตรทางทิศตะวันตก (ภาพ 7) สภาพทั่วไปของป่าชายเลนประกอบด้วยคลองหลัก 12 คลอง และคลองย่อย 6 คลอง เป็นป่าที่ผ่านการทำสัมปทานทำไม้และนาุ้งมาแล้ว จากปัญหาการทำลายป่าชายเลนอย่างหนักในช่วงปี พ.ศ. 2526 – 2527 ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งคัดค้านนายทุนที่เข้ามาทำนาุ้ง และช่วยกันฟื้นฟูป่าชายเลนโดยแบ่งการดูแลออกเป็น 5 แปลงตั้งแต่คลอง 1-12 ซึ่งแผนการฟื้นฟูในช่วงนั้นจะเน้นฟื้นฟูทั้งระบบและเน้นหนักบริเวณคลอง 7-8 เนื่องจากเป็นบริเวณที่นายทุนเข้ามาแผ้วถางทำนาุ้งประมาณ 2,000 ไร่ โดยได้ทำลายต้นก้นน้ำที่นายทุนขุดล้อมซึ่งน้ำทำให้ต้นไม้ตายเพื่อให้หน้าทะเลขึ้นลงตามธรรมชาติ จากนั้นจึงปล่อยให้ป่าฟื้นฟูเองตามธรรมชาติและในปี 2530 ก็ได้ทำการปลูกป่าเสริม ดูแลอย่างเต็มกำลังทั่วทั้งป่าทำให้ป่าชายเลนเริ่มสมบูรณ์ขึ้นเรื่อยๆ และมีการแบ่งแนวเขต (Zonation) ของพรรณไม้ชายเลนหลายชั้นเริ่มตั้งแต่ติดแผ่นดินจนถึงหน้าทะเล ซึ่งการขึ้นของไม้แต่ละชนิดจะสัมพันธ์กับสภาพพื้นที่ ได้แก่ ระบบน้ำขึ้นน้ำลง ลักษณะดิน และปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ บริเวณที่ดอนจะพบพันธุ์ไม้ตาตุ่มทะเล ลำมะง่า ไทรทะเล เสม็ด ปอทะเล ลักษณะดินจะเป็นดินเหนียวปนดินร่วน ถัดออกไปจะเป็นพันธุ์ไม้โปร่งแดง ตะบูน ประสักดอกแดง เบ้ง ถัดออกไปอีกชั้นพบตะบูน ผาดแดง โกงกางใบเล็ก สุ่ม และโปร่งแดง บริเวณติดทะเลพบพันธุ์ไม้เสม็ดดำ แสมขาว และบริเวณใกล้คลองพบโกงกางใบเล็ก ไม้พื้นล่างที่พบได้แก่ เหงือกปลาหมอดอกขาว หวายลิง บริเวณพื้นที่ติดทะเลลักษณะดินจะเป็นดินเลน บางพื้นที่ที่น้ำท่วมถึงจะมีลักษณะดินเป็นดินพรุ

3. ข้อมูลประชากร

ประชากรในหมู่บ้านมีทั้งสิ้น 164 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 650 คน เป็นเพศชาย 340 คน เพศหญิง 310 คน (ข้อมูลปี 2552)

4. การศึกษา/ศาสนา

การศึกษามีโรงเรียนระดับประถมศึกษาในหมู่บ้าน คือ โรงเรียนบ้านเป็ดใน ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอื่นที่มีการนับถือ คือ ศาสนาอิสลามเป็นคนนอกหมู่บ้านที่เข้ามาทำงานในหมู่บ้าน ชาวบ้านมีความเชื่อในเรื่องศาลเจ้าปู่บ่อยซึ่งเป็นความเชื่อที่เกิดจากการบอกเล่าสืบทอดต่อกันมาของบรรพบุรุษ จะมีการทำพิธีเช่นไหว้ประจำทุกปี

5. สุขภาพ/สาธารณสุข/โรค

มีสถานีอนามัยตำบลห้วยน้ำขาว

ถนนเข้าหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางทั้งหมด ชาวบ้านใช้ระบบน้ำประปาหมู่บ้าน ชุดสระน้ำ สำหรับการอุปโภคและการเกษตร

6. อาชีพ รายได้ ภาวะหนี้สิน

อาชีพหลักคือทำการเกษตร ได้แก่ ทำสวนผลไม้ เช่น ทุเรียน เงาะ มังคุด สับปะรด เป็นต้น สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ช่วง เมษายน – มิถุนายน โดยจะมีพ่อค้ามารับซื้อถึงในสวน บางส่วนจะนำไปขายเอง และสวนยางพารา อาชีพประมงมี 2 ลักษณะคือ 1) การทำประมงพื้นบ้านชาวบ้านบางส่วนจะเข้าไปจับสัตว์น้ำตามคลองต่างๆ ในป่าชายเลน ได้แก่ จับปูแสม วางลอบปูดำ ตกปลา เก็บหอย 2) การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ มีการทำนากุ้ง เลี้ยงปลาเก่า ปลากระพงแบบธรรมชาติ ในพื้นที่ติดกับป่าชายเลน และอาชีพอื่นๆ ได้แก่ ราชการ รับจ้าง ค้าขาย เป็นต้น

7. วัฒนธรรม/ความเชื่อ

ตามประเพณีไทยปฏิบัติ

8. กลุ่ม/องค์กร

กลุ่มองค์กรในหมู่บ้านเป็ดในมีจำนวน 19 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์, กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเป็ดใน, ศูนย์สวัสดิการตลาดเอนกประสงค์บ้านเป็ดใน, กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร, สหกรณ์แปรรูปอาหารบ้านเป็ดใน, ประปาหมู่บ้าน, กลุ่มเยาวชนลูกไม้ป่าชายเลน, กลุ่มวัฒนธรรมพื้นบ้าน, กลุ่มอาชีพ (เพาะเลี้ยง), กลุ่มผู้เก็บหา, อาสาสมัครสาธารณสุข, กองทุนหมู่บ้าน, กลุ่มผู้สูงอายุ, กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์, กองทุนดูแลป่า, กลุ่มผู้นำชุมชน เป็นต้น ซึ่งกลุ่มองค์กรของบ้านเป็ดในเริ่มมาจากกลุ่มกองทุนสวัสดิการเอนกประสงค์และกองทุนยา ที่ทางสาธารณสุขได้พาชาวบ้านไปดูงานและนำกลับมาปฏิบัติในหมู่บ้าน ต่อมาพระอาจารย์สุบิน ปณีโต แห่งวัดไผ่ล้อมได้เข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านเป็ดใน ประกอบกับช่วงนั้นชาวบ้านเป็นหนี้กันมากจึงยอมรับในหลักการ ทำให้ชาวบ้านเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรป่าชายเลนจึงเกิดกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านเป็ดในขึ้น ซึ่งกลุ่มอนุรักษ์ฯ มีหน่วยงานทั้งจากภาครัฐ สถาบันวิชาการเข้ามาสนับสนุนและช่วยเหลือด้านวิชาการกว่า 10 หน่วยงาน

9. ประชาชน/ผู้ชุมชน

ยังไม่มีข้อมูล

10. การจัดการทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า)

10.1 การพึ่งพิงทรัพยากร

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันชาวบ้านเป็ดในพึ่งพิงและใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งในอดีตวิถีการจับปูมีมาตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้าน นอกจากการทำนาข้าว ทำสวนแล้วชาวบ้านบางคนก็เข้าป่าชายเลนไปจับปูมาเพื่อบริโภค บางส่วนก็ต้องแล้วหาไปขายในเมืองบางส่วนก็นำไปแลกเปลี่ยนข้าวของกับชุมชนอื่นๆ ซึ่งในอดีตก่อนปี พ.ศ. 2528 นั้นป่าชายเลนของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์มากมีเนื้อที่กว่า 300,000 ไร่ (สมศักดิ์ สุขวงศ์และคณะ, 2547) จากการศึกษาของ พรทิพย์ หาผล (หน้า 105-108, 2544) ถึงความสำคัญของป่าชายเลนต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านเป็ดใน สรุปได้ว่า “ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเป็ดในกับป่าชายเลนส่วนใหญ่เกิดจากการที่ชุมชนเน้นการได้รับประโยชน์จากป่าชายเลนในด้านการดำรงชีวิตรอด ได้แก่ เป็นแหล่งอาหาร ยาสมุนไพร ไม้ใช้สอย แหล่งเชื้อเพลิง แหล่งประกอบอาชีพ เพราะป่าชายเลนสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของชุมชนได้อย่างครบวงจร ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศป่าชายเลนในอดีต”

การพึ่งพิงและการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนของชาวบ้านเป็ดในสามารถจำแนกได้ดังนี้

แหล่งอาหารและสมุนไพร ภายในป่าและตามลำคลองเป็นแหล่งเก็บหาอาหารที่สำคัญของชาวบ้านตลอดทั้งปี ได้แก่ ปูแสม ปูทะเล ปลา หอย เปรียง พืชผักป่า เป็นต้น นอกจากนี้พันธุ์ไม้ขายเลนบางชนิดชาวบ้านเก็บหามาขายสมุนไพร เช่น เหงือกปลาหมอ ตาตุ่มทะเล เป็นต้น

แหล่งประกอบอาชีพ ชาวบ้านหลายคนที่ไม่มีที่ทำกินหรือมีที่ทำกินน้อยจะมีอาชีพเก็บหาสัตว์น้ำในป่าชายเลนเพื่อขายเป็นรายได้หลักและรายได้เสริม ได้แก่ ปูแสม ปูดำ ปลา หอย โดยจะนำไปขายสด หรือมีการแปรรูปนอกจากนี้อาชีพเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำแบบธรรมชาติชาวบ้านจะอาศัยเปิดระบายน้ำและพันธุ์สัตว์น้ำตามธรรมชาติมาเลี้ยงบ่อเลี้ยงด้วย

ไม้ใช้สอย สมัยก่อนป่าชายเลนเป็นแหล่งเก็บหาไม้ใช้สอยที่สำคัญของชุมชนในการนำไม้มาทำค่าง แดงกวาง ตั้งแต่ พ.ศ. 2538 ได้ห้ามตัดไม้มาทำไม้แดงกวาง ปัจจุบันปริมาณการตัดไม้ใช้ไม้สอยลดลง ไม้ที่ขอใช้ส่วนใหญ่จะนำมาต่อเติมบ้าน หรือนำมาสร้างสาธารณะประโยชน์ต่างๆ

แปรรูปจากป่า เช่น ข้าวเกรียบสมุนไพรป่าชายเลน โดยกลุ่มแม่บ้านได้นำพันธุ์ไม้ขายเลน ได้แก่ เหงือกปลาหมอ ชลูด และต้นเบญจมาศน้ำเค็มนำมาเป็นส่วนผสมทำข้าวเกรียบ การทำหมวกใบจาก เป็นต้น ซึ่งสามารถผลิตขายเป็นของฝากเป็นการเพิ่มรายได้ให้ชุมชนอีกทางหนึ่ง

10.2 พัฒนาการในการจัดการป่าของชุมชน

ก่อนพ.ศ. 2526

- ป่ามีความอุดมสมบูรณ์มากชาวบ้านพึ่งพิงและใช้ประโยชน์จากป่าสูง

พ.ศ. 2526 – 2530

- สภาพป่าชายเลนเริ่มเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน โดยมีนายทุนเข้ามาขุดลอกคลองแบ่งเขตพื้นที่เพื่อทำนากุ้ง ชาวบ้านเปลี่ยนอาชีพจากทำนาข้าวหันมาทำนากุ้ง ชาวบ้านมีการบุกเบิกป่าบกเพื่อเปิดพื้นที่ทำสวน แต่หลังจากนั้นชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รวมตัวกันขับไล่นายทุนออกจากพื้นที่ได้สำเร็จ และในช่วงปลายปีชาวบ้านได้มีการปลูกป่าชายเลนเป็นครั้งแรก

พ.ศ. 2538

- ปัญหาการตัดไม้เพื่อทำค้ำแคงกวาและการปล่อยเสียจากนาุ้งที่ผ่านมาส่งผลกระทบต่อป่าชายเลนเสื่อมโทรมและน้ำในคลองเน่าเสีย ชาวบ้านจึงได้พูดคุยกันและเกิดข้อตกลงร่วมกัน

พ.ศ. 2541

- เกิด “กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเป็ดใน” ขึ้น โดยลักษณะกลุ่มมี 6 กลุ่มย่อย กลุ่มละ 20 ครัวเรือน มีการแบ่งเขตรับผิดชอบดูแลป่าชายเลนเป็น 5 โซน

พ.ศ. 2542-2543

- จัดทำแผนการจัดการป่าชายเลนและสร้างข้อตกลงในการใช้ประโยชน์ในแต่ละพื้นที่จัดการเกิดกลุ่มองค์กรในชุมชน 19 กลุ่ม ซึ่งทุกกลุ่มมีส่วนช่วยในการดูแลรักษาป่า และกลุ่มองค์กรภายนอกเข้ามาให้การสนับสนุนจำนวน 25 องค์กร

พ.ศ. 2543

- องค์กรชาวบ้านเริ่มทดลองวิจัยและเก็บข้อมูล เช่น การเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำ การทำธนาคารปูดำ บ้านปลา พร้อมกับการฟื้นฟูป่าชายเลน ประสพการณ์การต่อสู้ของบ้านเป็ดในเป็นที่รู้จักและการยอมรับของคนทั่วไปได้เข้ามาศึกษาดูงาน
- มีการขยายเครือข่ายไประดับตำบล อำเภอ จังหวัด

พ.ศ. 2546

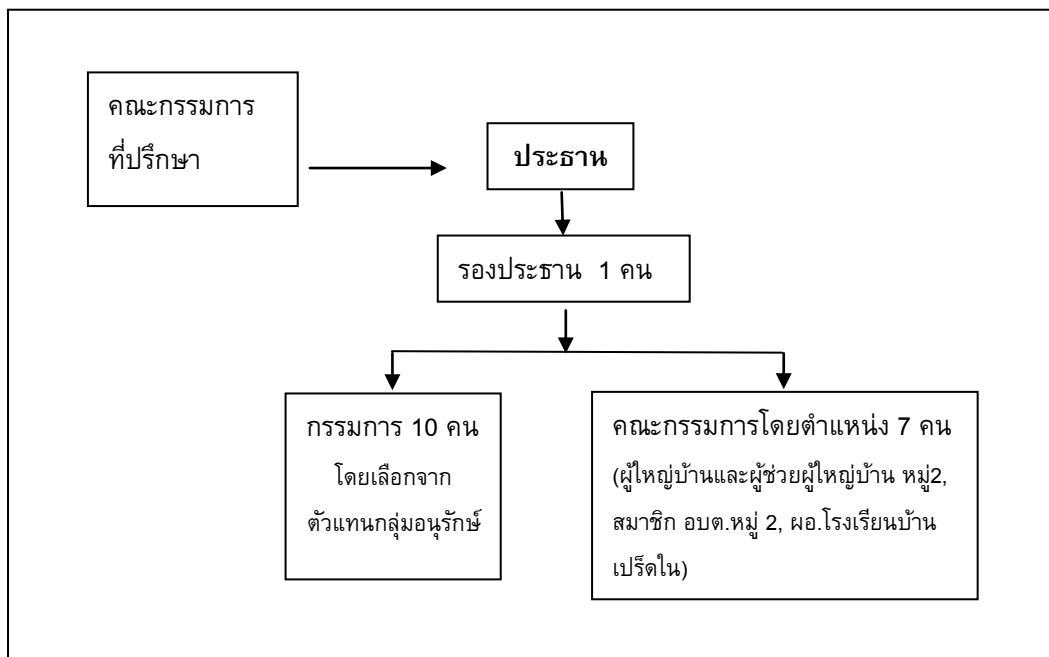
- เริ่มศึกษาทดลองลดการพังของหน้าทะเลโดยใช้ไม้ไผ่ปักและวางลูกเต๋ายางเพื่อการติดตามอัตราการพังของหน้าทะเล

พ.ศ. 2551

- สมเด็จพระเทพฯ เสด็จมาเยี่ยมชมป่าชายเลนบ้านเป็ดใน

10.3 รูปแบบการจัดการป่า

การที่ชาวบ้านตระหนักในคุณค่าของป่า ทำให้เกิดการรวมตัวของคนในชุมชนต่อต้านนายทุนที่เข้ามาทำลายป่าตั้งแต่เมื่อปีพ.ศ.2526 จากนั้นจึงจัดกิจกรรมฟื้นฟูเรื่อยมาจนได้มีการพัฒนามาทำงานในรูปแบบของกลุ่มและเมื่อปีพ.ศ.2541 ชุมชนได้จัดตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเป็ดใน” ขึ้น ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 650 คน เพื่อให้มีองค์กรรับผิดชอบในการบริหารจัดการป่าชายเลน สมาชิกเป็นชาวบ้านเป็ดใน ในอดีตลักษณะการบริหารแบ่งเป็น 6 กลุ่มย่อย กลุ่มละ 20 ครัวเรือน แบ่งเขตการรับผิดชอบดูแลป่าออกเป็น 5 โซน จากพื้นที่ป่า 12,000 ไร่ ปัจจุบันการแบ่งเขตรับผิดชอบดูแลป่าได้ยกเลิกแล้วเนื่องจากป่ากลับมาสมบูรณ์และทุกคนในหมู่บ้านช่วยกันสอดส่องดูแลโดยเฉพาะกลุ่มผู้เก็บหาจะค่อยเป็นหูเป็นตาให้เมื่อเข้าไปจับหาสัตว์น้ำ หากพบเจอก็จะแจ้งกับกลุ่มอนุรักษ์เพื่อดำเนินการต่อไป ปัจจุบันมีคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลน 19 คน และมีหน่วยงาน/องค์กรภายนอกเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษา 9 หน่วยงาน มีโครงสร้างดังนี้

แผนภาพแสดงโครงสร้างคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเป็ดใน

กฎ-กติกา/ข้อตกลง

จากการฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนทำให้ทรัพยากรพืชพันธุ์และสัตว์น้ำมีความสมบูรณ์ ส่งผลให้คนทั้งในและนอกชุมชนได้เข้ามาใช้ประโยชน์และพึ่งพิงป่า ซึ่งการเข้ามาใช้ประโยชน์ไม่ว่าจะเป็น ไม้ สมุนไพร สัตว์น้ำ ชุมชนบ้านเป็ดในจึงได้กำหนดข้อตกลง กฎระเบียบ ในการเก็บหาและใช้ประโยชน์จากป่าในเรื่อง ไม้ การทำประมงพื้นบ้าน การจับสัตว์น้ำ และสัตว์อื่นๆ และบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน (รายละเอียดตามเอกสารแนบ)

แผนการจัดการป่าชายเลนเป็นเครื่องมือหนึ่งในการจัดการป่าร่วมกันของชาวบ้าน ซึ่งกระบวนการจัดทำแผนมีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นระหว่างชาวบ้าน ผู้ใช้ประโยชน์ ผู้นำ คณะกรรมการอนุรักษ์ฯ ทุก

กลุ่มในชุมชน ซึ่งแผนการจัดการมีสาระสำคัญดังนี้ กฎระเบียบข้อตกลง ข้อห้ามและวิธีการเก็บหาในการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน ได้แก่ ไม่ใช่สอย การจับสัตว์น้ำ และสัตว์ป่าอื่นๆ โดยมีผลบังคับใช้ทั้งคนในและนอกชุมชน บทลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ ซึ่งกฎระเบียบจะมีการปรับปรุงทุกๆ 3 ปี

กองทุนเพื่อการจัดการป่าชายเลนชุมชนบ้านเป็ดใน

ก่อนหน้านั้นชุมชนไม่ได้มีการบริหารในลักษณะกองทุน จะเป็นการได้มาแล้วใช้ในกิจกรรม เช่น ทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ทำศาลา ซ้อมเรือ ฟันฟูป่า และเมื่อปีพ.ศ. 2548 จึงได้จัดตั้งกองทุนดูแลป่าขึ้นมา โดยได้เชื่อมโยงการจัดการป่าสู่สวัสดิการชุมชนและการเสริมสร้างเยาวชนรุ่นใหม่มาทำงานสานต่อ ชื่อ “กองทุนเพื่อการจัดการป่าชายเลนชุมชนบ้านเป็ดใน” ปัจจุบันกองทุนเพื่อการจัดการป่าชายเลนบ้านเป็ดในมีงบประมาณ 500,000 บาท (ข้อมูลปี 2552) ชาวบ้านบอกว่า “เน้นการพึ่งตนเองในการพัฒนาป่าโดยไม่ต้องพึ่งจากภายนอก เพราะชาวบ้านสามารถบริหารหรือนำเงินไปใช้ได้ตามความต้องการของชุมชน นอกจากนี้ยังไม่ความยั่งยืนและมั่นคงอีกด้วย” การจัดแบ่งงบประมาณออกเป็น 2 หมวด คือ

- 1) หมวดสร้างความยั่งยืนของกองทุน โดยเน้นฝากเงินกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ แล้วนำเงินดอกเบี่ยมาใช้ทำงานดูแลจัดการป่า
- 2) หมวดเงินสำรอง คณะทำงานจะสำรองงบประมาณไว้เพื่อใช้จ่ายด้านการดูแลป่าและใช้ในสถานการณ์ฉุกเฉิน เช่น งานตรวจป่า งานซ่อมแซมอุปกรณ์ เป็นต้น ในอนาคตเงินหมวดนี้จะนำไปสู่การจัดสวัสดิการให้กับผู้ดูแลป่าต่อไป

เป้าหมายของการจัดตั้งกองทุนฯ

กองทุนเพื่อการจัดการป่าชายเลนบ้านเป็ดในคือเครื่องมือหนึ่งในการทำงานเพื่อดูแลป่าชายเลนและการใช้สอยป่าชายเลนเพื่อที่จะทำให้ป่าชายเลนของชุมชนเป็ดในอยู่คู่ไปกับชุมชนเป็ดในตลอดไปชั่วลูกชั่วหลาน โดยมีกระบวนการในการทำงานที่สำคัญอยู่สองประเด็นคือ

1. ค้นหาต้นทุนที่เกิดจากภายในชุมชนเป็นหลัก (มากกว่าการช่วยเหลือจากแหล่งทุนองค์กรภายนอก) เพื่อนำมาดูแลจัดการป่า ทั้งต้นทุนคนคือกลุ่มคนทำงานที่มาจากผู้ใช้ทรัพยากรป่าชายเลนและต้นทุนเงินที่เกิดจากทรัพยากรของป่าชายเลนของเรา
2. สร้างระบบการจัดการในกระบวนการทำงานของคนและทุนเงินเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการร่วมกันดูแลป่าชายเลน สามารถมีงบประมาณหมุนเวียนในการดูแลป่าและดูแลคนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของกองทุนฯ

1. เพื่อสร้างความยั่งยืนและความเป็นธรรมในการจัดการและใช้สอยทรัพยากรป่าชายเลน
 2. เพื่อสร้างความมั่นคงด้านสวัสดิการให้กับผู้ดูแลป่าและผู้ใช้สอยป่าชายเลน
- รูปธรรมของเนื้องานที่กองทุนฯต้องทำให้เกิดความชัดเจนคือ การฟันฟูป่า การตรวจป่า การเสริมศักยภาพของเยาวชนและการจัดสวัสดิการให้แก่คนดูแลป่าและคนใช้สอยป่าชายเลน

ข้อตกลงร่วมกันของกองทุนฯ

1. เมื่อประธานเรียกจัดประชุม ต้องมีคณะทำงานในตำแหน่งครบ 9 ท่านจึงสามารถจัดประชุมและสามารถลงมติในการประชุมได้
2. เลขานุการต้องสรุปการประชุมและส่งให้กับคณะกรรมการทุกท่าน
3. ในการใช้จ่ายเงินต้องมีใบเบิกจ่ายควบคุมอย่างชัดเจน
4. ฝ่ายการเงินและฝ่ายบัญชีต้องสรุปการใช้จ่ายเงินเพื่อการดูแลป่าอย่างชัดเจนทุกเดือนและนำเสนอให้ชุมชนรับทราบในวันที่ 4 ของทุกเดือนในเวทีประชุมประจำเดือนด้วย
5. ต้องมีการสรุปประจำ 6 เดือนและประจำปีให้ชุมชนรับทราบและสามารถตรวจสอบได้ทุกกรณี
6. ในการใช้จ่ายเงินต้องใช้เฉพาะเงินปันผลจากกองทุนเท่านั้นและต้องมีการวางแผนการใช้จ่ายเงินให้สัมพันธ์กับแผนการจัดการป่าด้วย
7. เงินปันผลที่ได้จะต้องแบ่งเป็น 2 ส่วน กล่าวคือ เงินสำหรับการดูแลป่าและสำหรับทุนเงินสำรองในการดูแลป่าฉุกเฉิน (ในส่วนของเงินสำรองจะแบ่งส่วนสำหรับงานเยาวชนและสวัสดิการสำหรับคณะกรรมการ แต่ยังไม่ชัดเจนต้องหารือกันต่อไป)
8. ในการเบิกถอนเงินต้องมีการผู้ลงนามและรับรู้ 2 ใน 3 ของรายชื่อผู้มีสิทธิ์เบิกถอนเงินได้

10.4 กิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการป่า

กิจกรรมการจัดการป่าชายเลนชุมชนและทรัพยากรชายฝั่งบ้านเป็ดในถูกบรรจุอยู่ในแผนงานหลักๆ 6 แผน ดังนี้

- 1) แผนการฟื้นฟู/บำรุง/ป้องกันการใช้ประโยชน์ ได้แก่
 - หยุดจับร้อยละยี่สิบห้า โดยมียุทธศาสตร์การป่า, ผู้เก็บหาปูเสฉม (ในและนอกชุมชน) และผู้รับซื้อเข้ามามีส่วนร่วม
 - กิจกรรมปลูกป่า ระยะหลังไม่ได้ดำเนินการปลูกตามแผนเนื่องจากเมื่อมีคนคนมาศึกษาดูงานจะร่วมกันปลูกป่าทำให้ตอนนี้พื้นที่ปลูกป่าเต็ม
 - ทำเต่าร้าง ช่วงแรกได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และอบต. สำหรับมูลนิธิกองทุนไทยได้พาอาสาสมัครเข้ามาช่วยทำเต่าร้าง
 - ธนาคารปู โดยการนำแม่พันธุ์ปูมาไว้ในกระชังเพื่อขยายพันธุ์ ซึ่งคณะกรรมการอนุรักษ์เป็นผู้ดำเนินการ
- 2) แผนการศึกษาวิจัย : ทำวิจัยเรื่องเต่าร้าง โดยสถาบันธรรมชาติเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม (GSEI) ร่วมกับคณะกรรมการอนุรักษ์
- 3) แผนการบริหาร/จัดการพื้นที่ป่า
 - การทบทวนกฎระเบียบ ชุมชนมีการทำแผนและทบทวนกฎระเบียบทุกๆ 3 ปี เพื่อปรับปรุงกิจกรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์โดยมีมติการจัดการป่าครอบคลุมทั้งการป้องกัน ฟื้นฟู การใช้ประโยชน์ การติดตามทรัพยากรและระบบนิเวศ โดยมี

คณะกรรมการอนุรักษ์ , คณะกรรมการหมู่บ้าน, สมาชิกในชุมชน, ผู้เก็บหา, ผู้ใช้ไม้ และ รีคอป เข้ามามีส่วนในการวิเคราะห์

- เวทีประชุมเครือข่าย 6 ตำบล เพื่อขยายเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ระดับตำบล 6 ตำบล โดยการสนับสนุนจาก UNDP (United Nations Development Programme) ร่วมกับ คณะกรรมการป่า 6 ตำบล และ องค์การบริหารส่วนตำบล
- 4) แผนประชาสัมพันธ์ เพื่อสนับสนุนและเสริมศักยภาพให้กับเยาวชนในหมู่บ้านจึงได้มีการจัดกิจกรรมเสียดตามสายประชาสัมพันธ์ข้อมูลต่างๆซึ่งจะจัดทุกเสาร์-อาทิตย์ และการจัดค่ายเยาวชน
 - 5) แผนกองทุนจัดการป่า เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้ในการดูแลป่าชายเลน
 - 6) แผนการติดตามประเมินผล ในช่วงแรกป่าถูกทำลายไปและเสื่อมโทรมไปมากการจัดการดูแลป่าจึงได้มีการแบ่งกลุ่มดูแลออกเป็น 6 กลุ่มย่อย กลุ่มละ 20 ครัวเรือนและมีการแบ่งเขตรับผิดชอบดูแลป่าชายเลน 5 โซน ได้แก่ แปลงที่ 1 คลองโป่งตะวันออกถึงคลองนาคราชตะวันออก แปลงที่ 2 คลองนาคราชตะวันตกถึงคลอง 3 ฝั่งเหนือ แปลงที่ 3 คลอง 4-6 แปลงที่ 4 คลอง 7-9 แปลงที่ 5 คลอง 10-12 แต่ปัจจุบันได้มีการยกเลิกการแบ่งโซนดูแลป่าแล้วเนื่องจากป่ากลับมาสมบูรณ์ ชุมชนจึงได้มีการปรับเปลี่ยนการตรวจและเฝ้าระวังป่าโดยใช้การหาข่าวจากผู้เก็บหาปูแสม

10.5 ทิศทางและแนวทางการจัดการในอนาคต

ขยายการประสานงานด้านเครือข่ายอนุรักษ์ในระดับจังหวัดตราด

- ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่แต่การสนับสนุนเรือที่ใช้ตรวจป่านั้นให้เป็นเจ้าหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐ
- มีการติดตามเรื่องเต่าอย่างว่ามีผลอย่างไรในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- พัฒนาและจัดตั้งกองทุนป่าชุมชนเพื่อเป็นสวัสดิการแก่คณะกรรมการป่าและเพื่อเป็นกองทุนที่ใช้ในกิจกรรมดูแลรักษาป่า
- จัดเก็บรวบรวมข้อมูลป่าชุมชนที่มีให้เป็นระบบมากขึ้น
- มีการประชาสัมพันธ์เรื่องการใช้ประโยชน์จากป่ามากขึ้น
- ส่งเสริมให้ผู้เก็บหาของป่าจริงๆ มีส่วนร่วมในการจัดการป่ามากขึ้น